

Oddíl *Литературоведческие мемуары* tvoří ruský překlad textu **Františka Kautmana** *Мій život s Dostojevským/Моя жизнь с Достоевским* (1857–1997) z jeho knihy *Dostojevskij: Věčný problém člověka* (Academia, Praha 2004, přel. I. M. Poročkinová). V oddíle **События. Рецензии** najdeme připomínku devadesátin Grigorije Solomonoviče Pernerance ze strany redakce, ale také z pera igumena Veniamina, text věnovaný památce otce Dmitrije (Grigorjeva), který zemřel v roce 2007 ve Washingtonu, a hlavně skvělý text Veniamina Širokova *Библиотека Достоевского: опыт реконструкции* (s. 265–286), přející, ale někdy i sarkastický komentář k dosavadním publikacím o knihovně ruského romanopisce jako pramenu poznání, hlavně však v kostce celá věda o spisovatelských knihovnách a jejich metodologii (co tam patří, co nikoli, co z toho vyplývá apod.). Zejména se tu komentují chyby vydavatelů, nesprávné údaje apod.

Sborníky, jichž vydává *Общество Достоевского* mnoho, vyvolávají ovšem otázky: Je dostojevskologie už speciální vědou, jež možná ani do literární vědy nepatří, neboť ji přesahuje, není to nějaká interdisciplinární a multidisciplinární disciplína, nejde o Mistrův kult, nejsou některé nálezy a interpretace přehnané a násilné? Zatím se zdá, že nehledě na námitky, má toto bádání smysl a snad nikoli jen pro jeho protagonisty: základní přístupy a obory, jako jsou komparatistika, poetologie, syžetologie, ale také archaická tematologie, textologie, studium pramenů (источниковедение), biografické a psychologicko-filozofické přístupy se tu běžně vyskytují; co však chybí, je razantnější názorový výstup, který by byl počátkem „koperníkovského obratu“ v pojetí F. M. D., jako byl svého času výstup Bachtinův. Je tu mnoho opatrnosti, úcty k materiálu a předchůdcům (což je dobře), méně odvahy riskovat, jsou tu posuny, nikoli zvraty v bádání. Myslím však, že i ty přijít časem musí.

Ivo Pospíšil

ZÁSLUŽNÁ PRÁCE K DĚJINÁM STYLISTIKY A LITERÁRNĚTEORETICKÉHO MYŠLENÍ

Michajlov, A. V.: *Metody i stili literatury*. Institut mirovoj literatury Russkoj akademii nauk, Moskva 2009, 176 s.

Posthumně vydaná monografická studie předního ruského teoretika literatury a kultury A. V. Michajlova *Metody i stili literatury* představuje excelentní ukázkou vzorně připraveného vědeckého textu z oblasti dějin literárněvědného myšlení,

Recenze

který si i s odstupem času jako inspirativní „retro“ uchovává svou aktuální hodnotu.¹ Zásahu na vydání monografie symbolicky publikované k 70. výročí narozenin autora má vědecká pracovnice Ústavu světové literatury Ruské akademie věd v Moskvě Lidia Sazonova, která knihu kompozičně sestavila a doplnila služebními poznámkami badatele týkajícími se perspektiv literárněkritického oddělení Ústavu, dále zasvěceným doslovem včetně podrobných redakčních komentářů.

Alexandr Viktorovič Michajlov (1938–1995), který od roku 1981 až do své smrti pracoval v Ústavu světové literatury, patřil k významným ruským muzikologům, germanistům a literárním vědcům v 80. a 90. letech minulého století, jeho badatelský zájem se tematicky soustředil na několik oblastí: výzkum německé kultury a hudby (její dějiny od barokní epochy až po současnost v evropském kontextu), literární teorie s důrazem na styl, hermeneutiku (její principy objeveně uváděl do ruského prostředí), teorii literárních dějin a historickou poetiku, obecně na antropologickou dimenzi literární vědy a jejího vymezení v systému kultury. V neposlední řadě Michajlov vynikl četnými překlady filozoficko-estetických odborných textů z rozmezí 18.–20. století (T. Adorno, E. Auerbach, W. Dilthey, H. G. Gadamer, J. W. Goethe, M. Heidegger, E. Husserl, F. Nietzsche ad.). Ve své jediné, samostatně vydané knize *Problemy istoričeskoj poetiki i istorii nemeckoj literatury* (Moskva 1989) prokázal schopnost originálně syntetizovat poznatky řady vědeckých oborů, komparativně zde sledoval osudy historické poetiky ve dvou národních školách – ruské a německé, přičemž zároveň analyzoval počátky a rozvoj teoretického myšlení v západní a východní tradici. Literárněhistoricky se věnoval otázkám literárního procesu, problematice fázových asynchronních posunů, a to v souvislosti s přechodem od romantismu k realismu v evropských literaturách.²

L. Sazonova v *Doslovu* (s. 150–163) uvádí, že Michajlov spolu se svými kolegy z Institutu M. L. Gasparovem, S. S. Averincem vytvořili specifickou kulturologickou školu, která metodologicky rozvíjela studium dějin idejí a která se snažila zdůraznit spjatost filologie a filozofie prostřednictvím interpretace rétorického slova

¹ Do oblasti dějin filologické slavistické vědy směřuje podnětná původní monografie M. A. Robinsona *Sudby akademičeskoj elity: otečestvennoe slavjanovedenie (1917 – načalo 1930-ch godov)*. „Indrik“, Moskva 2004, 430 s.

² V této souvislosti osobní poznámka: s osobností A. V. Michajlova a jeho studii analyzujícími přechod od romantismu k realismu v evropských literaturách jsem se poprvé seznámil v druhé polovině 80. let minulého století, kdy jsem se zabýval „zapomenutým“ májovcem G. Pfliegerem-Moravským z hlediska žánrové a stylové interference romantismu s realismem. Michajlova jako „povinné čtení“ z tehdy dostupné zahraniční literatury mi doporučil jako svému aspirantovi Vladimír Štěpánek, spoluautor akademických *Dějín české literatury II* (Praha 1960). Ve srovnání s hermeticky i metodologicky uzavřenou domácí produkcí o problematice národních variant romantických modelů na mne Michajlovovy teze působily doslova jako zjevení.

v dějinách kultury. Např. právě principy rétoriky se v pracích S. S. Averinceva stávají periodizačními kritérii a hodnotovými mezníky ve vývoji evropských literatur. Publikační výstupy jmenovaných vědců charakterizovala zároveň vysoká stylistická tradice, úsilí o terminologickou přesnost a pojetí komparatistiky jako pracovního nástroje zkoumajícího dialog kultur. Tento přístup v mnohých rysech anticipoval současné areálové koncepty, které filologii a komparatistiku včleňovaly k sociálním vědám.

Z této metodologické orientace vyrůstá i monografická studie A. V. Michajlova *Metody i stili literatury*, která se zabývá podstatou i podobou slova v nejrůznějších, kulturně-historických epochách od antiky až do 20. století. Editorka L. Sazonova při vydání přihlédla ke všem třem variantám postupně rozšiřovaného a dosud nepublikovaného rukopisu, který manuskriptologicky zhodnotila: první a druhá varianta z počátku a konce 80. let měly být po oponentuře v literárněteoretickém oddělení Institutu zahrnuty do kolektivního vydání zamýšlené *Teorii literatury* v roce 1989. Ani třetí nejkompaktnější podoba z počátku 90. let (přes 200 stran) se nestala základem prvního dílu čtyřsvazkové *Teorie literatury*, která byla opožděně publikována až v roce 2005. Ve svém textu se Michajlov snaží prostřednictvím rétorického slova a jeho specifických stylových funkcí pochopit zákonitosti mnohasetleté kultury: podle jeho tvrzení změny a střídání velkých, kulturně-historických epoch se vyznačují právě odlišným vztahem ke slovu. Proto literární proces, v němž neexistuje čistě lineární chronologie, dělí na tři základní fáze: předrétorickou, rétorickou a antirétorickou slovesnost. Např. zatímco homérský narativní styl patří k předrétorickému období, rétorickou kulturu „hotového“ slova končí romantismem v první polovině 19. století. Slovo vystupující jako funkce je odrazem rétorických forem a žánrů, bezprostředně „mimeticky“ zachycuje skutečnost, které se spisovatel prostřednictvím slova zmocňuje. Realistické období znamená již antirétorickou epochu slova: to se stává pouze prostředkem, nikoli cílem umění – spisovatel směřuje od hloubky prožité reality a nikoli od slova, k němuž se obrací nepřímou prostřednictvím slova a její pravdy. Slovo jako hlavní subjekt tvořivého procesu, které vstupuje do života, tudíž ztrácí svou univerzální, jednotnou funkci a získává nové konotující rysy jako např. poetičnost, pojmovost, didaktičnost apod.

Interdisciplinární, sémioticky profilovaná studie A. V. Michajlova jednak čerpá z filologické tradice historické poetiky A. N. Veselovského, jednak z filozoficko-estetického kontextu německé hermeneutiky: nejde jen o vědecký dokument doby, kniha představuje zajímavé a aktuální „retro“, které prostřednictvím analýzy dynamických modelů kultury v podstatě načrtává teoretický plán světové literatury. L. Sazonová připravila záslužnou edici, která vyvolá mnoho reflexí a která podněcuje k následným diskusím o teorii a dějinách rétorické kultury.

Miloš Zelenka